

Přírodovědné oddělení Muzea Vysočiny Jihlava – 60 let existence

KLÁRA BEZDĚČKOVÁ, KAREL MALÝ

Muzeum Vysočiny Jihlava, Masarykovo nám. 55, CZ-586 01 Jihlava; e-mail: bezdeckova@muzeum.ji.cz; maly@muzeum.ji.cz

Stalo se chvályhodným zvykem i na stránkách Acta Rerum Naturalium připomínat důležitá životní výročí významných přírodovědců – amatérských badatelů i profesionálních vědců, kteří buď pocházejí z regionu, nebo mu věnovali alespoň část svého odborného úsilí. V roce 2013 jsme si připomněli výročí, které se sice také vztahuje ke konkrétní osobě – přírodovědci, ale jehož hlavní význam je „institucionální“.

Před 60 lety, přesně 1. 7. 1953, nastoupil do jihlavského muzea první profesionální přírodovědec: byl jím zoolog – ornitolog Bedřich Slavík. Tento okamžik můžeme považovat za počátek systematického a odborného budování přírodovědných sbírek v jihlavském muzeu a zároveň za počátek systematického a muzejně zaměřeného výzkumu přírody Českomoravské vrchoviny.

Přírodovědné obory byly v muzejní činnosti samozřejmě zastoupeny již před tímto datem: vždyť jedny z prvních sbírkových předmětů, které se do muzea dostaly, byly herbářové položky a kolekce minerálů. Také jeden z prvních kustodů muzea Hans Canon má velké zásluhy na zachování a rozšíření přírodovědeckého sbírkového fondu. Ale teprve od roku 1953 můžeme mluvit o tom, že v jihlavském muzeu jsou přírodovědné sbírky shromažďovány, spravovány, prezentovány i zkoumány profesionálně a „na plný úvazek“.

Rozvoj přírodovědného oddělení od jeho počátků až po začátek třetího tisíciletí shrnují velmi přehledně a podrobně ve svých člancích Slavík (1970) a Růžička (2003). V následujícím textu si proto dovoluujeme připomenout to nejpodstatnější z nejnovějších „dějin“ jihlavského přírodovědného oddělení.

PERSONÁLNÍ ZMĚNY

Po roce 2000 prodělalo přírodovědné oddělení velmi výrazné personální změny. Dlouholetý zaměstnanec Muzea Vysočiny Jihlava a jeho první botanik RNDr. Ivan Růžička odešel do důchodu a na jeho místo nastoupila Mgr. Kamila Dvořáčková. Tu později vystřídal současný muzejní botanik Mgr. Jiří Juříčka. Po delší době bylo obsazeno také místo zoologa, na něž nastoupila RNMgr. Klára Tichá, dnes RNDr. Klára Bezděčková, Ph.D. a nastoupil i nový kurátor entomologických sbírek Pavel Bezděčka. Geolog RNDr. Karel Malý, Ph.D. se stal ředitelem muzea. Na svém původním místě tak setrvala pouze dokumentátorka Eva Charvátová, její činnost se však rozšířila i na správu mykologických sbírek.

SBÍRKOTVORNÁ A DOKUMENTAČNÍ ČINNOST

Tvorba sbírek patří k pilířům muzejní činnosti. V první dekádě 21. století se výrazně zvýšil počet přírůstků u některých skupin. Na konci roku 2000 zahrnovaly přírodovědné sbírky necelých 56 tisíc sbírkových předmětů, v současné době jsou tvořeny již více než 166 tisíci kusy. Nejvíce se rozrostly sbírky entomologické, z původních asi 13 tisíc na dnešních přibližně 113 tisíc kusů.

Změnil se i způsob správy sbírek. Byla zavedena elektronická evidence sbírkových předmětů, zejména ve speciálním muzejním programu DEMUS, a v současné době se ověřuje možnost využití technologie čárových kódů. Nové možnosti se otevřely i v oblasti péče o sbírky. Od roku 2000 probíhá za finanční podpory Ministerstva kultury ČR (dále jen MK ČR) reparační práce vzácné Dalbergovy sbírky ptáků, a také nákup vybavení depozitářů. V roce 2010 byla z odloučeného depozitáře na periferii Jihlavy přestěhována do hlavní budovy muzea sbírka hub, což výrazně zjednodušilo manipulaci se sbírkou. V současné době se navíc připravuje kompletní přestěhování sbírek do nově budovaných moderních depozitářů v Heleníně.

Se sbírkotvornou činností úzce souvisí činnost dokumentační. V případě přírodovědných sbírek je s ní dokonce neoddělitelně spjata, poněvadž dokumentace vývoje přírody bývá často dokládána přírodními zařazovanými do sbírek. V roce 2003, kdy se stal v rámci reformy územní samosprávy zřizovatelem muzea Kraj Vysočina, se rozšířilo i zájmové území, na němž odborné aktivity muzejních přírodovědců probíhají, na celý region Českomoravské vrchoviny.

VÝZKUM

S výše uvedenými činnostmi těsně souvisí i činnost výzkumná, poněvadž hlavním důvodem shromažďování sbírek je jejich další vědecké a studijní využití. Není proto divu, že se po roce 2000 významně rozšířila také výzkumná činnost oddělení. Odborní pracovníci se stali řešiteli řady výzkumných projektů, včetně několika tzv. projektů VaV (Výzkum a vývoj), podporovaných ze státního rozpočtu. Zejména se jednalo o výzkum geneze fluid, podpořený Grantovou agenturou ČR, výzkum mineralogie jihlavského rudního revíru a revizi myrmekologických sbírek uložených v muzeích v ČR, podporované MK ČR a vypracování návrhu záchranných programů ohrožených nelesních druhů

mravenců rodu *Formica*, podporovaný Ministerstvem životního prostředí ČR (dále jen MŽP ČR).

V rámci přírodovědného oddělení bylo v roce 2010 zřízeno i Metodické centrum pro myrmekologii, jehož hlavním úkolem je poskytovat nejrůznějším institucím působícím na území České republiky všestranný informační a metodický servis v oblasti myrmekologie.

O významu výzkumu nejen pro přírodovědné oddělení, ale pro celé muzeum, svědčí i skutečnost, že v roce 2011 byl výzkum zanesen jako jeden z hlavních předmětů činnosti do zřizovací listiny.

PUBLIKAČNÍ A EDIČNÍ ČINNOST

S nárůstem výzkumných aktivit se zvýšil i počet publikací prezentujících jejich výsledky. Pracovníci přírodovědného oddělení zveřejňují každým rokem několik článků v odborných časopisech a stali se též autory několika monografií. K jejich nejvýznamnějším publikačním počínům patří články v mezinárodních časopisech evidovaných v databázi Web of Science společnosti Thomson Reuters, knižní publikace zaměřené na geologické zajímavosti Kraje Vysočina, muzejní myrmekologické sbírky a na ohrožené druhy mravenců rodu *Formica*, příspěvky do rozsáhlých monografií Chráněná území ČR a Vlastivěda moravská a vytvoření několika speciálních map zaměřených na geoinformace týkající se geologicky nebo myrmekologicky významných lokalit. Muzeum se také vydavatelsky podílelo na vzniku publikace Ptáci Českomoravské vrchoviny autorské dvojice Ivan Kunstmüller a Vojtěch Kodet v roce 2005. V rámci oslav 200. výročí pádu stonařovských meteoritů vydalo muzeum v roce 2008 sborník Stonařovské meteority 1808–2008, obsahující dobové záznamy informací o meteoritech a celosvětový seznam míst jejich uložení.

Na prahu 21. století změnil tvář i muzejní přírodovědný časopis. Z původního Vlastivědného sborníku Vysočiny, Oddíl věd přírodních, vydávaného jednou za dva roky, se stalo odborné recenzované periodikum *Acta Rerum Naturalium*. Tento časopis, zařazený i do Seznamu recenzovaných periodik Rady pro výzkum, vývoj a inovace, vychází dvakrát ročně, má elektronickou i tištěnou podobu a na jeho vydávání se podílí několik odborných institucí působících na území Kraje Vysočina. K jeho odběratelům patří řada institucí působících nejen v Evropě, ale třeba i v Jižní Americe.

ODBORNÁ SETKÁNÍ

Po roce 2000 vzrostl i počet odborných konferencí, kongresů, sympozií, seminářů i workshopů, jichž se pracovníci přírodovědného oddělení aktivně účastní. Řadu těchto setkání muzeum také organizovalo nebo se na organizaci podílelo. Za všechny uveďme např. mezinárodní konferenci Stříbrná Jihlava (opakovaně), mezinárodní konferenci České a Slovenské etologické společnosti (2006), mezinárodní hymenopterologickou konferenci (2012), Floristický kurz České botanické společnosti (2006),

zoologické a geologické semináře pořádané oborovými komisemi Asociace muzeí a galerií (2003, 2011), celorepubliková zoologická setkání Myrmekologické dny (2004) a Po stopách Vladimíra Šilhavého (2009), regionální konferenci Biodiverzita Vysočiny 2010 nebo řadu seminářů věnovaných odborné komunikaci.

POPULÁRNĚ NAUČNÉ PUBLIKACE

Přibýlo také popularizačních aktivit. Muzejní přírodovědci se stali autory mnoha populárně naučných článků věnovaných přírodě Českomoravské vrchoviny a připravili dvě CD zaměřená na ochranu přírody. Redakčně se též přírodovědné oddělení podílí na vydávání muzejního popularizačního časopisu *Museum Factum*.

VÝSTAVNÍ ČINNOST

V 21. století se velmi výrazně zvýšil i počet muzejních výstav, přírodovědné výstavy nevyjímaje. K nejúspěšnějším patřily interaktivní výstavy zapůjčené z Dětského muzea Moravského zemského muzea. Novým prvkem ve výstavní činnosti muzea bylo vytvoření putovní interaktivní výstavy *Rozumíme zvířatům?* instalované v letech 2003–2008 v řadě muzeí po celé České republice. V současné době je připravována další putovní výstava s názvem *Společenský život hmyzu*.

Zcela samostatnou kapitolou byla velká výstava instalovaná v prostorách Akademie věd v Praze. Tato výstava, věnovaná meteoritům a impaktům, vznikla na objednávku Astronomického ústavu AV v souvislosti s oslavami 200. výročí pádu stonařovských meteoritů.

Proměnu prodělaly i přírodovědné expozice. V roce 2001 byly otevřeny nové expozice Mineralogie a Chráněná území Jihlavská. V letech 2009–2010 byly odinstalovány staré botanické a zoologické expozice a nahrazeny dlouhodobou výstavou *Živá příroda Českomoravské vrchoviny*. V současné době se připravují nové, moderní přírodovědné expozice.

PŘEDNÁŠKOVÁ ČINNOST

Od roku 2001 pořádá muzeum pravidelně přednášky pro veřejnost. Pracovníci přírodovědného oddělení uskutečnili, ať již jako autoři nebo garanti, řadu přednášek a přednáškových cyklů zaměřených zejména na prezentaci nejnovějších výsledků přírodovědného výzkumu. Lektorsky se podíleli také na realizaci vzdělávacích projektů Muzeum škole, *In Natura* a *Za poznáním a vědou do muzea* aneb rozvíjíme klíčové kompetence v muzeu.

DALŠÍ VZDĚLÁVACÍ AKCE

Po roce 2000 proběhla v muzeu řada akcí pro veřejnost. Mnohé zajišťovali, nebo se na organizaci podíleli, i pracovníci přírodovědného oddělení. Za všechny uveďme *Den Země*, *Muzejní noc*, *Noc vědců* nebo fotografickou soutěž

Photografia Natura, jejichž každoroční pořádání se stalo již tradiční událostí.

Naopak naprosto ojedinělý byl projekt Stonařov 1808–2008 připravený ve spolupráci s Městysem Stonařov a Českou astronomickou společností u příležitosti 200. výročí pádu stonařovských meteoritů. Zahrnoval výstavy v Jihlavě, ve Stonařově a v Praze, řadu přednášek, slavnostní program, jehož součástí byl i křest planetky Stonařov, odhalení památníku meteoritům, a také vydání sborníku věnovaného meteoritům.

SPOLUPRÁCE

Pracovníci přírodovědného oddělení poskytují služby badatelům, konzultace, vedou a posuzují studentské práce (maturitní a diplomové práce, SOČ), pracují v různých komisích (SOČ, odborná skupina EVVO), zajišťují určování přírodnin, mykologickou poradnu apod.

Se vzrůstem intenzity výše uvedených činností se stále více rozvíjí i spolupráce přírodovědného oddělení s nejrůznějšími subjekty z České republiky i ze zahraničí. Vedle muzeí jsou to zejména instituce působící v oblasti ochrany přírody (např. Agentura ochrany přírody a krajiny ČR), výzkumné ústavy, školy (především přírodovědně zaměřené fakulty univerzit, specializované střední a vyšší odborné školy typu FARMEKO), úřady a přírodovědně zaměřené nevládní neziskové organizace (různé vědecké

společnosti, ČSOP, Mykologický klub). Pracovníci přírodovědného oddělení jsou také členy několika vědeckých společností a aktivně se podílejí na jejich činnosti.

GRANTY A DOTACE

Pestrá činnost, jíž se může přírodovědné oddělení pochlubit, se neobejde bez finanční podpory mnoha subjektů. Řada projektů je financována z grantů a dotací poskytnutých Krajem Vysočina, MK ČR, Grantové agentury České republiky, MŽP ČR a dalších institucí. Důležitá je však i jednorázová podpora jednotlivých akcí poskytovaná např. samosprávou nebo podnikateli a firmami působícími v nejrůznějších odvětvích.

LITERATURA

- SLAVÍK B. (1970): Vývoj budování přírodovědných sbírek a přírodovědeckého oddělení Muzea Vysočiny v Jihlavě. – Vlastiv. Sbor. Vysočiny, sect. natur., 6: 158–162.
- RŮŽIČKA I. (2003): Budování přírodovědných sbírek a odborného přírodovědného pracoviště Muzea Vysočiny v Jihlavě. – Vlastiv. Sbor. Vysočiny, sect. natur., 16: 239–246.